

DIEGO CIOBOTARU*

**DESPRE MODERNIZARE ÎN RITMURI CAZONE:
MILITARIZAREA VIETII PUBLICE ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ****

Secolul XX a fost marcat profund de cele două mari conflagrații mondiale, precum și de totalitarismele ce i-au dat un profil aparte. Născute din trauma războiului, comunismul și fascismul au adoptat lupta ca model de acțiune pe plan politic, aceasta fiindu-le mai mult un crez decât un instrument real în construirea lumii noi pe care o anunțau. Prinsă în „vâltoarea” schimbărilor sociale și politice ale veacului XX, România a trecut prin ambele experiențe politice, manifestate prin transformări notabile la nivelul societății. Instaurarea comunismului după 23 august 1944 este strâns însă legată de toate „derapajele” democrației interbelice, exploatate intens de conducerea PCR. „Democrația dirijată” dintre cele două războaie mondiale, creșterea acțiunii coercitive a statului față de proprii săi cetățeni, experimentarea autoritarismului monarhic și a dictaturii militare au dus la asocierea tot mai strânsă a etatismului cu mobilizarea social-politică a populației. După cum notează politologul Vladimir Tismăneanu, evoluția țărilor din Europa Centrală și de Est, începând cu a doua jumătate a anilor '30, mai precis îndeplătirea lor de modelul democratic liberal, le-a vulnerabilizat în confruntarea de după 1945 cu ofensiva comunistă¹. În acest studiu nu ne propunem decât să surprindem câteva din tendințele de instalare, în viața publică dintre cele două războaie mondiale, a unui set de norme și practici cu specific cazon. Ele i-au deprins pe români cu un tip de disciplină socială pe care „democrația populară” avea să o aducă la paroxism.

De la onoare la ordine

Potrivit istoricului ieșean Mihai Chipper, începând cu a doua jumătate a secolului XIX, societatea românească devenea tot mai fascinată de conduita și uniforma militară, iar voci importante ale armatei se pronunțau în favoarea unui model de societate cazonă, tipic german. Pe parcursul câtorva decenii, până în preajma Primului Război Mondial, viața publică din Vechiul Regat era marcată, așadar, de un intens curent militarist, datorat mai ales introducerii serviciului militar obligatoriu² și

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

** Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și postdoctorală”, cod contract POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Vladimir Tismăneanu, *Despre comunism. Destinul unei religii politice*, București, Humanitas, 2011, p. 52.

² Mihai Chipper, *O societate în căutarea onoarei. Duel și masculinitate în România (1859-1914)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, p. 43 și 46; idem, *A fi ofițer. Onoare și imagine de sine în*

dezvoltării preocupărilor legate de educația fizică a tineretului școlar³. Aceste două măsuri sunt strâns legate de „spiritul epocii”; iar după cum scrie și Sergiu Iosipescu, elitele culturale și politice au acordat o atenție sporită organizării militare, în vederea realizării idealului național, ca parte a proiectului de modernizare instituțională importat din apusul Europei⁴.

Un rol determinant în acest proces l-a avut principele (ulterior regele) Carol I, ale cărui preferințe pentru armata prusacă, în care acesta se formase, aveau să triumfe asupra influențelor franțuzești promovate de clasa noastră politică. Așadar, în anul 1868, debutează reformarea sistemului militar românesc, fiind legiferată apariția armatei permanente, a formațiunilor teritoriale (trupe de „dorobanți” și „călărași”), a milițiilor, a gărzilor orășenești și a gloatelor la sate. Ultimele trei reprezentau armate de „linia a doua”, având rolul de rezervă în caz de conflict armat, și erau destinate, totodată, restabilirii ordinii și asigurării pazei la nivel local⁵. Obținerea independenței de stat a constituit un nou episod de seamă în organizarea armatei române, reformele adoptate între anii 1878 și 1914 fiind inspirate din cadrul legislativ german: un gest firesc în condițiile aderării României la Tripla Alianță în anul 1883. Creșterea anuală a bugetului armatei, permanentizarea serviciului militar obligatoriu și fortificarea teritoriului erau măsuri defensive susținute atât de formațiunile aflate la putere cât și de opoziție; astfel, se credea că românii vor face față amenințărilor externe, tânărul stat român independent percepuându-se ca un impediment în fața expansiunii imperiilor vecine⁶.

O altă caracteristică a perioadei este interesul pentru disciplinarea socială a tinerei generații, școala românească adoptând în acest sens principii și metode cazonice. Se știe că fenomenul de încadrare a educației în formele și organizațiile ostășești apăruse de timpuriu în foarte multe state europene. În timpul războaielor napoleoniene, Germania experimentase deja acest model, preluat mai târziu și de francezi („batalioanele școlare”), în urma campaniei militare dezastruoase din anii 1870-1871, ca „rețetă de întărire a organizării statale”⁷, după cum se pronunța Constantin Kirițescu în lucrarea dedicată istoriei educației fizice, *Palestrica*. Nu în ultimul rând, și Marea Britanie adopta măsuri de militarizare a sistemului de învățământ, ca răspuns la provocările tot mai mari aduse de administrarea imensului imperiu colonial, pentru a inculca un anumit conformism social viitorilor săi cetățeni și a le asigura baza de cunoștințe preregimentare⁸.

De asemenea, în spațiul românesc, reformele modernizatoare din sistemul de învățământ și fascinația autorităților pentru dezvoltarea completă a generațiilor viitoare au fost tributare aparatului ofițeresc și spiritului promovat de forțele armate. Acestea

România modernă (1859-1918), în Andi Mihalache, Silvia Marin-Barutcieff (coord.), *De la fictiv la real: imaginea, imaginarul, imagologia*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2010, p. 649-679.

³ Vezi mai ales capitolul *Educația fizică în școală și în pregătirea militară*, în Lucian Popescu, *Educația fizică și sportul în România. Cadrul organizatoric și legislativ din perioada contemporană*, Iași, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, 2007, p. 8-26.

⁴ Sergiu Iosipescu, *Armata și societate, reformă și modernizare în România secolului al XIX-lea*, în Petre Otu (coord.), *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale*, București, Editura Militară, 2009, p. 14 și 20.

⁵ Maria Georgescu, Sergiu Iosipescu, *Reforma organismului militar între modelul francez și cel german (1878-1916)*, în Petre Otu (coord.), *Reforma militară și societatea...*, p. 48-49.

⁶ *Ibidem*, p. 48-49, 51-52 și 69-71.

⁷ Constantin Kirițescu, *Palestrica. O istorie universală a culturii fizice. Origini, evoluție, concepții, metode, probleme, împliniri*, București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1964, p. 539.

⁸ C. B. Otley, *Militarism and Militarization in the Public Schools, 1900-1972*, în „The British Journal of Sociology”, vol. 29, nr. 3 (septembrie 1978), p. 321-339.

erau singurele cadre specializate, într-o oarecare măsură, în a transmite cunoștințe și instrucțiuni de gimnastică (și chiar de igienă corporală) necesare fortificării fizice a elevilor, dar și „formării unui corp profesional și a unei armate cu o bună pregătire fizică”⁹. Astfel că, în paralel cu exercițiile de gimnastică, instrucția militară a fost asociată programei școlare; astfel, noțiuni de tir și scrimă se executau în cadrul aceleiași ore didactice, până la elaborarea reformelor lui Spiru Haret din domeniul educațional¹⁰. Și în acest domeniu modelul francez a atras mai mult, sistemul „batalioanelor școlare” fiind introdus în școlile românești sub forma detașamentelor de „mici dorobanți”¹¹.

Până la Haret, militarizarea școlii era proclamată politică de „stat și țară” în urma adoptării „Legii pentru introducerea instrucției militare obligatorii în școlile primare, secundare și profesionale de băieți” (7 martie 1906). Prin acest demers legislativ, școala românească adopta uniforme și grade inspirate din mediul cazon, dar și exerciții de familiarizare a tinerilor cu exigențele armatei și cu armamentul folosit („tragerea la țintă cu carabina”, „tragerea cu arma de război cu cartușe oarbe” ș.a.)¹². Astfel, putem afirma că apariția ideilor modernizatoare privind practicarea educației fizice și sportului, dar și a primelor norme privind educația școlară, sub aspectul impunerii unei conduite civice moderne, au intrat sub patronajul „epoleților”; iar pentru o perioadă îndelungată, armata și școala românească vor forma un tandem, legitimat prin prisma unui discurs public bazat pe ordine și disciplină.

Experiența Marelui Război

Primul Război Mondial a fost o experiență traumatizantă pentru „bătrânul continent”. Istoricul David Stevenson, specialist britanic în istoria Marelui Război, consideră că tocmai această intensă militarizare a vieții publice și creșterea influenței decizionale a cadrelor armatei au permis rapida declanșare a ostilităților. Totodată, Stevenson notează că militarizarea politicii internaționale după anul 1905 a făcut inevitabilă izbucnirea primei conflagrații mondiale. În plus, competiția pentru înarmare, diplomația bazată pe riscuri și familiarizarea opiniei publice cu iminența războiului au accelerat deciziile de participare activă la confruntări¹³.

Imensele sacrificii umane și materiale din anii 1914-1918 au produs schimbări decisive la nivelul reprezentărilor sociale. După cum afirmă tânărul istoric clujean Gheorghe Negustor, „mutații profunde se petrec pe toate planurile, șocul este puternic, iar sensibilitatea umană reacționează imediat”, lăsând în urmă consecințe de lungă durată, printre care se evidențiază apariția, la un nivel extins, a traumelor psihice suferite de combatanți¹⁴. Gh. Negustor mai precizează că Marele Război s-a desfășurat pe alte coordonate decât confruntările armate anterioare: instrumentalizarea dezvoltării tehnologice în scopuri beligerante a dus la un angajament total în război, astfel că, în tranșee, s-au folosit tehnici și tactici de luptă noi, care maximizau brutalitatea atacului

⁹ Lucian Popescu, *op. cit.*, p. 11 și 14.

¹⁰ *Ibidem*, p. 20.

¹¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 539-540.

¹² *MOF*, partea I, nr. 269 din 7/20 martie 1906, p. 9623-9625, respectiv nr. 24 din 1 martie 1909, p. 217-226, *apud* Lucian Popescu, *op. cit.*, p. 23.

¹³ David Stevenson, *Militarization and Diplomacy in Europe before 1914*, în „International Security”, vol. 22, nr. 1, 1997, p. 126-129.

¹⁴ Gheorghe Negustor, *Lupta și nebunia: nevrozele și disciplina militară în timpul Marelui Război, în Disciplina socială și modernitatea în societatea modernă și contemporană (sec. XVI-XXI)*, editor Toader Nicoară, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2011, p. 266-267.

și, implicit, pagubele în rândul inamicilor¹⁵. Citându-l pe Eric J. Reed, Gh. Negustor analizează impactul distructiv al armamentului modern asupra mentalului individual și colectiv, arătând că „soldatul trimis pe front intră într-o nouă viață, care e absolut diferită de cea dinainte, iar soldații devin ciudați pentru oamenii și lucrurile din trecut, și chiar pentru ei înșiși”¹⁶. Pentru aceștia, „lungile perioade din tranșee, sentimentul izolării și al uitării, zgomotul infernal provocat de noile arme, imaginile terifiante de pe câmpul de luptă” vor contribui la perturbarea psihicului, mutilând un număr impresionant de combatanți. Nu trebuie uitat că victime în acest război au fost civilii, copiii și femeile, suferind datorită diverselor forme de manifestare ale violenței¹⁷. Pentru statul român, angajat relativ târziu în conflict, Marele Război a adus pierderi foarte grele, în comparație proporțională cu restul beligeranților. Conform datelor Departamentului de Război al SUA, unanim acceptate de cercetătorii perioadei, România a înregistrat o proporție de 71,4% victime, din totalul celor 750.000 de oameni mobilizați; adică peste jumătate de milion de morți, răniți, prizonieri și dispăruți, dar și cea mai ridicată rată a pierderilor în rândul populației civile din toate țările beligerante¹⁸.

Alipirea unor provincii cu populație majoritar românească (Bucovina, Basarabia, Transilvania) a avut un impact emoțional puternic, iar speranțele într-un nou început erau imense. Încă din timpul ostilităților, elitele politice promiteau măsuri de ameliorare a vieții oamenilor de rând, astfel că reconfigurarea social-politică a României s-a dovedit tributară desfășurării sinuoase a Marelui Război. Prin adoptarea reformei agrare și a votului universal, un vechi sistem social și politic își dădea ultima suflare. În locul său se ridica treptat un segment important de populație care datora războiului abia încheiat ascensiunea ei socială. Printre altele, extinderea bazei de selecție a cadrelor militare va contribui și la modificarea opțiunilor matrimoniale, astfel că, în perioada de după război, tot mai mulți părinți făceau un titlu de glorie din faptul că au „ajuns fericirea de a căsători o fată după un subofițer din armată”¹⁹.

Apelul la experiența frontului va fi o constantă a petițiilor adresate monarhului, în special în perioada regelui Carol al II-lea. Era o formă de sensibilizare a acestuia față de problemele cotidiene, neșansa și nedreptatea zilnică fiind pusă în antiteză cu „eroismul” din tranșee²⁰. Se cerea schimbarea din temelie a societății, lichidarea vechilor rânduiești

¹⁵ *Ibidem*, p. 267. Interesant de văzut este și cazul angrenării în luptă a detașamentelor de femei care, într-o formă organizată, pe bază de voluntariat, au participat la confruntările armate. Pentru detalii privind cazul Rusiei țariste, vezi studiul Mellisei K. Stockdale, *My Death for Motherland Is Happiness: Women, Patriotism, and Soldiering in Russia's Great War, 1914-1917*, în „American Historical Review”, vol. 109, nr. 1, februarie 2004, p. 78-116.

¹⁶ Eric J. Leed, *No Man's Land. Combat and Identity in World War I*, Cambridge University Press, 1979, p. 2-4, *apud* Gheorghe Negustor, *Lupta și nebunia: nevrozele și disciplina militară în timpul Marelui Război*, p. 267.

¹⁷ *Ibidem*, p. 267-269.

¹⁸ Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier (1919-1941). Mistica ultranaționalismului*, București, Humanitas, 1995, p. 19-20.

¹⁹ SJAN Iași, fond Primăria orașului Iași, dosar 62/1938, f. 48.

²⁰ Cităm din petiția unui ieșean, Ioan Popa, adresată regelui Carol al II-lea: „[...] 7 băieți și 5 fete [am – n.n.] din care 2 actualmente sub arme, unde și subsemnatul mi-am făcut datoria în campaniile din 1913 și de Reîntregire, când în luptele din Dobrogea mi-am lăsat sângele, fiind hotărât să-mi apăr țara ca orice cetățean care se simte bun român [...]. Majestate, pentru cele arătate, viu în fața Măriei Voastre a vă ruga știind că sunteți singurul sprijin și ajutor a celor nevoeși și încercați de soartă [...]. Deci așa cum subsemnatul mi-am făcut cu prisosință datoria și am înscris în cartea gloriei scumpei noastre Țări cu sângele meu, așa am învățat și pe viitorii ostași în număr de 7 să se poarte fiind devotați [...]”.

Relevantă este și intervenția unui fost combatant, Gheorghe Acasandrei, pe care o reproducem fragmentar: „Maiestate, am avut îndrăsneala și curajul a cere înaltul sprijin al Măriei Voastre pentru că știu că sunteți

și edificarea unei „lumi” noi, în care omul simplu să ocupe locul central²¹. Astfel, după cum notează și Ioan Scurtu, începând cu anul 1918, „politica a intrat în viața cotidiană a milioane de români”²². Sfârșitul conflagrației lasă în urmă o societate românească transformată sub toate aspectele vieții publice/cotidiene și o populație marcată profund de sacrificiile cerute pentru realizarea idealului național.

Pacea a însemnat un prim pas spre redobândirea „normalității” colective și individuale, după confruntările și epidemiile ce seceraseră populația și lăsaseră în urmă invalizi, orfani, văduve și multă, foarte multă durere²³. Cifrele vorbesc de la sine. Potrivit statisticilor vremii, în România anului 1920 erau înregistrați oficial 35.717 invalizi de război, 55.906 văduve și 360.728 de orfani din aceeași cauză²⁴; la care se adaugă peste o jumătate de milion de morți, răniți, prizonieri și dispăruți. Problema I.O.V. (invalizi, orfani și văduve de război) a fost, de-a lungul întregului interbelic, cel puțin la nivel discursiv, una de prim plan. Clasa politică a încercat ameliorarea situației acestora prin adoptarea unor măsuri de protecție socială, însă, aproape de fiecare dată, lipsa fondurilor a îngreunat „bunele intenții” ale aparatului de stat²⁵.

A acțiunile de tip „vigilante” și „militarizarea” marxismului

Încheierea oficială a ostilităților nu a coincis cu „pacificarea” populației, cultura războiului fiind înlocuită de cea a violenței. Legătura dintre aceste două realități reprezintă un subiect încă deschis interpretărilor istoriografice: unii cercetători ai perioadei susțin legătura de cauzalitate între aceste două manifestări, în timp ce alții optează pentru individualizarea cultului violenței, considerându-l un fenomen distinct, „o ruptură cu trecutul”, începutul a ceea ce va atinge apogeul în perioada celui de-al Doilea Război Mondial²⁶.

Revenind la perioada de final a Marelui Război, trebuie spus că, atunci, Europa era încă în dezordine, iar până la confirmarea oficială a noilor realități geopolitice, haosul pusese stăpânire pe întinse regiuni ale continentului. Lipsa autorității de stat a facilitat forme organizate de manifestare a violenței armate, care se substituiau instituțiilor legitime ale statului și promiteau asigurarea ordinii, de cele mai multe ori sub

Regele țărănilor și al muncitorilor, cunoscutul Înalțului Suflet de dreptate care-L aveți încă din anul 1911 când am făcut serviciul militar cu gradul de sergent la compania 3-a din regimentul 8 Vânători, iar Măria Voastră pe atunci cu gradul de Locotenent comandați plutonul I din acea companie și eu făceam parte din acel pluton și companie, așa că am avut norocul și fericirea o vară întreagă să cunosc înalta bunătate a Măriei Voastre. Iar în timpul marelui război am făcut parte din Batalionul I Vânători de Munte comandat onorific de Măria Voastră, iar ca comandant activ pe dl Maior Bădulescu Virgil. La o inspecție făcută la acel Batalion la Târgu Neamț și băile Oglinzi, la o temă de crochiu dată în fața Măriei Voastre, am fost recomandat că sunt acel Acasandrei care făceam parte din plutonul dela Batalionul 8 Vânători pe care Măria Voastră făceați instrucție cu noi pe muntele Furnica. A treia oară am fost cunoscut de Măria Voastră în urma luptelor de la Cireșoia când ați venit cu buna noastră Mamă astăzi pierdută pentru vecie din această lume [...]” (*ibidem*, f. 60, respectiv 70 și urm.).

²¹ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX: 1918-1948*, Iași, Tipo Moldova, 2010, p. 22, respectiv Dana Beldiman, *Armata și Mișcarea Legionară (1927-1947)*, București, Institutul Național pentru Studierea Totalitarismului, 2002, p. 25.

²² Ioan Scurtu, *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, Editura RAO, 2001, p. 262.

²³ Gheorghe Negustor, *Atitudini și manifestări din timpul maladiilor 1914-1918*, în „Caiete de antropologie istorică”, anul IX, nr. 2 (17) (*Probleme de ecologie istorică*), Cluj-Napoca, Editura Accent, iulie-decembrie 2010, p. 92-93 și Ioan Scurtu, *Viața cotidiană...*, p. 251-252.

²⁴ Ioan Scurtu, *Viața cotidiană...*, p. 251.

²⁵ *Ibidem*, p. 252 și 254.

²⁶ Robert Gerwarth și John Horne, *The Great War and Paramilitarism in Europe, 1917-1923*, în „Contemporary European History”, vol. 19, august 2010, p. 267.

standardul luptei pentru obținerea independenței naționale²⁷ sau în numele „luptei de clasă”²⁸. După cum arată Francisco Veiga, în acele zile, armele erau foarte ușor de procurat, iar peste noapte apăreau miliții și contramiliții; în orice caz, erau formațiuni ce purtau costume regionale și se autoproclamau „eliberatoare”. Îndeosebi în Europa Centrală și de Est, atentatele, răfuielile etnice, reajustarea brutală a hărților etnice și masiva demobilizare a unor oameni obișnuiți să ucidă au condus la apariția „pistolarilor”, la acțiuni de tip „vigilante”, la reapariția fenomenului de „haiducism”: unul cu tradiții îndelungate mai ales în zona balcanică și care era susținut, „de pe margine”, de populația civilă. Deseori, aceste grupări declanșau conflicte pe graniță, mai ales că noile frontiere nu erau delimitate într-un cadru politic oficial și nici nu erau asumate de beligeranți²⁹.

De asemenea, un puternic val revoluționar traversa Europa, „stafia comunismului” fiind o realitate palpabilă începând cu anii Primului Război Mondial. România nu făcea notă discordantă în acest tablou revoluționar, deseori greve și demonstrații ale muncitorilor marcând anii 1919-1920³⁰. „Militarizarea” marxismului se concretiza prin revoluția bolșevică din Rusia țaristă, extinsă în exterior tot pe cale armată³¹; astfel că, în martie 1919, Ungaria devenea Republică Sovietică, iar Bavaria, pentru o scurtă perioadă, împărțea aceeași soartă. Tot în 1919, reprezentanții partidelor comuniste europene se întruneau în primul congres al Internaționalei a III-a. Cu acest prilej, Lenin proclama lupta prin toate mijloacele posibile, inclusiv pe cale insurecționară, pentru răsturnarea burgheziei mondiale și pentru formarea unei republici sovietice internaționale, ca stadiu de tranziție către abolirea definitivă a statului. Prin intermediul maximaliștilor din Partidul Socialist, România va fi reprezentată în Comintern începând din anul 1921, iar Partidul Comunist, rezultat din sciziunea mișcării noastre muncitorești, va reprezenta interesele radicale ale Moscovei. Or, se știe că „stânga” politică modernă a fost relativ marginală în societatea românească. Modernizarea lentă a țării și dezvoltarea târzie a unui proletariat industrial urban, activ din punct de vedere politic, au marcat serios evoluția mișcării socialiste și manifestările sale organizatorice³². Totuși, nemulțumirile crescânde față de evoluția „catastrofală” a societății favorizau apariția mișcărilor comuniste și coagularea unui public favorabil schimbărilor radicale, revoluționare³³.

Apărând și psihoza unui posibil atac bolșevic, autoritățile statului au dispus izgonirea soldaților ruși cu ajutorul armatei. Ulterior, soldații au întors armele împotriva

²⁷ Julia Eichenberg, *The Dark Side of Independence. Paramilitary Violence in Ireland and Poland after the First World War*, în „Contemporary European History”, vol. 19, august 2010, p. 231-232.

²⁸ Michael M. Boll, *The Emergence of the Petrograd Red Guard (March-June, 1917): A Study in the Radicalisation of the Petrograd Proletariat*, în „The Journal of Modern History”, vol. 51, nr. 3, septembrie 1979, p. 1163-1165. Vezi și Tsuyoshi Hasegawa, *The Formation of the Militia in the February Revolution: An Aspect of the Origins of Dual Power*, în „Slavic Review”, vol. 32, nr. 2, iunie 1973, p. 303-322.

²⁹ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 41 și 81. Strict pentru cazul Rusiei țariste, recomand studiul lui Joshua Sanborn, *The Genesis of Russian Warlordism: Violence and Governance during the First World War and the Civil War*, în „Contemporary European History”, vol. 19, august 2010, p. 195-213.

³⁰ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, ediția a II-a, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Humanitas, 2006, p. 88.

³¹ Vezi Jacob W. Kipp, *Lenin and Clausewitz: The Militarization of Marxism, 1914-1921*, în „Military Affairs”, vol. 49, nr. 4 (octombrie 1985), p. 184-191.

³² Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, *Postfață* de Mircea Mihăieș, Iași, Polirom, 2005, p. 61.

³³ Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunism național. Despre Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești, Moscova, 1969*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2001, p. 13-14.

muncitorilor români suspectați de bolșevism, care solicitau demilitarizarea unor întreprinderi și libertate de organizare. Deși erau sprijinite din umbră de socialiști, grevele au fost reprimite din fașă de trupele aflate încă pe picior de război; de altfel, ele vor contribui și la prăbușirea Republicii Sovietice Ungare conduse de Béla Kun.

Pregătirea premilitară și apărarea pasivă

Primul Război Mondial a determinat mutații la nivelul mediului politic, iar dezbaterile privind natura, evoluția și mai ales dimensiunile unui nou conflict de proporții similare au antrenat toate partidele ce s-au succedat la guvernare. Astfel, după cum arată și Petre Otu, politicienii și cadrele superioare ale armatei române erau conștiente de fragilitatea păcii din Europa și din lume. Cei menționați nu dădeau dovadă de naivitate, neîncrezându-se în regulile dreptului internațional și nici în tratatele încheiate la Versailles: percepute de mulți doar ca un armistițiu pentru refacerea forțelor, în vederea ciocnirii finale între foști beligeranți³⁴.

Între timp, pe baza experienței celor cinci ani de ostilități, a apărut conceptul de „națiune armată”, teoretizat de Erich Ludendorff, autorul lucrării *Războiul total*. În opinia lui, factorul primordial al relațiilor dintre state devenea războiul, iar susținerea acestuia până la final trebuia să angajeze întreaga populație. După înfăptuirea unității naționale, România și-a schimbat statutul geopolitic și geostrategic, preluând din mers acest nou principiu. S-a ajuns repede la o concluzie cvasiunanimă, că statul român nu putea rezista decât apelând la conceptul de „națiune armată”, adică la organizarea ei din vreme, pentru eventualitatea unui alt război. Totalitatea resurselor urmau a fi angajate în concretizarea acestei politici. Întărirea capacității defensive a statului român rămânea doctrina militară până la debutul ostilităților celui de-al Doilea Război Mondial. Iar „premilităria” și „apărarea pasivă” reprezentau doar o parte din materializarea acestui concept în cadrul societății românești interbelice.

Prin „Legea asupra organizării națiunii și teritoriului pentru timp de război”, nr. 1245/1933, au fost introduse reglementări privind protecția populației și a bunurilor în caz de conflict armat, dar și încadrarea tuturor membrilor societății în diverse organizații paramilitare. Regulamentul „Apărării Pasive contra Atacurilor Aeriene”, aprobat prin Înaltul Decret Regal nr. 468 din 28 februarie 1933, stabilea atribuțiile ministerelor, localităților urbane și rurale, întreprinderilor și instituțiilor, dispunând înființarea comisiilor de apărare pasivă la nivelul județelor, municipiilor, orașelor și comunelor rurale, precum și la nivelul întreprinderilor și instituțiilor. Totodată, prin adoptarea acestui plan de mobilizare națională au fost instituite măsuri preventive, de salvare în caz de război, în condițiile în care „[...] lipsa de pregătire și prevedere a făcut ca în timpul Marelui Război foarte mulți locuitori din orașele mari să-și găsească moartea în majoritatea cazurilor din lipsa de pregătire, din timp de pace al felului de a se păzi [...]”³⁵. Exercițiile de „apărare pasivă” se desfășurau lunar, „[...] având în vedere necesitatea deprinderii locuitorilor cu semnalele de alarmă și încetarea ei, precum și dirijarea spre adăposturile contra bombardamentelor aeriene [...]”³⁶. Erau deci organizate pentru a reda publicului un scenariu cât mai aproape de realitățile războiului. Urma să se planifice trimestrial un exercițiu inopinat la nivelul întregii țări, anunțat direct de

³⁴ Petre Otu, *Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)*, în idem (coord.), *op. cit.*, p. 141 și 157.

³⁵ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 316/1938, f. 26 f.-v.

³⁶ *Ibidem*, f. 6.

Ministerul Aerului și Marinei³⁷, populației fiindu-i cerută „desăvârșita supunere și încredere în măsurile luate”. În caz contrar, autoritățile luau măsuri severe, persoanele ce nu executau dispozițiile fiind luate în evidența Chesturii de Poliție și trimise în judecată³⁸. Pentru a populariza cât mai bine noțiunile teoretice, în școli a fost introdusă „ora de apărare pasivă”, iar prin țară a rulat filmul de propagandă națională *Războiul Viitor*³⁹. La nivel edilitar, pentru a veni în sprijinul acestor măsuri, s-a decis și amenajarea de adăposturi în interiorul imobilelor, încă din momentul construcției lor⁴⁰. Concomitent, prin adoptarea „Decretului-lege pentru unificarea și simplificarea măsurilor financiare excepționale” (din 1 aprilie 1937), clădirile, precum și terenurile de instrucție ce se aflau în proprietatea județelor și a comunelor și care erau utilizate de structurile Armatei, treceau în proprietatea „deplină și exclusivă a Statului, spre a servi scopurilor militare”⁴¹. Un caz interesant este al Bisericii Golia din Iași: după punerea în practică a acestei legi, lăcașul revenea garnizoanei din localitate; în această locație s-a stabilit în permanență un pluton de soldați, iar curtea interioară a fost reconfigurată pentru „adunarea soldaților și alte exerciții”⁴².

De asemenea, pregătirea premilitară a reprezentat o altă ipostază a conceptului de „națiune armată”, având ca finalitate formarea conștiinței naționale a tineretului și practicarea, într-un cadru organizat, a exercițiilor fizice și militare⁴³. Acest program a fost inițiat de colonelul Virgil I. Bădulescu, directorul Oficiului Național pentru Educație Fizică, datorită solicitării Senatului Cultural al Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor. Proiectul referitor la educația fizică a tineretului și la pregătirea lui în vederea prestării ulterioare a serviciului militar a fost înaintat de Bădulescu la data de 3 decembrie 1933, în condițiile în care, în Europa, existau deja diferite forme de pregătire preregimentară. Într-un final, s-a decis adoptarea modelului polonez, deoarece corespundea aproape în totalitate obiectivelor noastre. De asemenea, a contat că, în iulie 1933, la invitația organizației de pregătire preregimentară poloneză „Strzelec” („Trăgător”)⁴⁴, o delegație a Ministerului Apărării Naționale a participat la un curs de informare în acest sens.

La 28 aprilie 1934 a fost promulgată „Legea pentru pregătirea premilitară”, programul fiind obligatoriu pentru toți tinerii de naționalitate română cu vârsta cuprinsă între 18 și 20 de ani. Se dorea întărirea simțămintelor morale și naționale, dezvoltarea spiritului de ordine și disciplină cetățenească, a aptitudinilor fizice și a cunoștințelor

³⁷ *Ibidem*, f. 26.

³⁸ *Ibidem*, f. 6 și 7.

³⁹ SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 27/1938, f. 2.

⁴⁰ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 295/1940, f. 2 f.-v.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 168/1938, f. 78.

⁴² *Ibidem*, f. 18.

⁴³ O lectură complementară asupra acestui fenomen găsim în excelenta lucrare a lui Bogdan Popa, *Educație fizică, sport și societate în România interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, p. 148-232.

⁴⁴ În Polonia, pregătirea preregimentară era condusă de un organism oficial creat pentru acest gen de manifestări. Organizația „Strzelec” a fost fondată încă din 1908, când viitorul mareșal și șef de stat Józef Piłsudski a pus bazele, în regiunea austriacă a Poloniei, unei grupări, în aparență de tir și sport, dar care sub o formă conspirativă milita pentru cauza independenței. Treptat, după obținerea independenței statale, organizația s-a extins, răspândindu-se în toată țara; iar tendința principală a devenit încadrarea și organizarea tineretului, considerat „rezerva” statului. În cadrul structurilor sale, durata pregătirii era de cel puțin trei ani, tinerii polonezi fiind înregimentați începând cu vârsta de 16 ani. Mai mult, în sistemul de învățământ se desfășurau anual 150 de ore practice și teoretice. Pregătirea militară se realiza în funcție de vârstă și cuprindea următoarele categorii: „Zuchow” (până în 14 ani), „Orlat” („Puii de vultur”, până la 16 ani), „Junakow” (18 ani), „Strzechow” (21 ani), „Reserwistow” (tinerii ce terminaseră stagiul militar). Detalii în Lucian Popescu, *op. cit.*, p. 135-136.

militare în vederea chemării „sub drapel”. Durata efectivă a pregătirii premilitare era de 40-50 de ședințe anuale, desfășurate de regulă în zilele de sărbătoare, după slujbele religioase, la acestea adăugându-se și o perioadă anuală de concentrare de 4-7 zile. Programul se desfășura sub îndrumarea Ministerului Apărării Naționale, în colaborare cu Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale, Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Finanțelor, Lucrărilor Publice și Comunicațiilor. Sub aspect didactic, pregătirea premilitară organiza ședințe ce vizau educația morală, fizică, națională, cetățenească, igienică, dar și instrucția elementară militară. Educația fizică și activitățile sportive aveau un rol esențial, contribuind în mare măsură la regenerarea fizică, întărirea spiritului de disciplină și propagarea cultului pentru muncă. Nu întâmplător, fiecare ședință, atât la început cât și la sfârșit, era însoțită de intonarea imnului *Hotarul Sfânt*.

Activitatea individuală era consemnată în livretele personale, iar fiecare participant beneficia, la terminarea serviciului premilitar, de una din următoarele calificări: cu pregătire premilitară completă, incompletă sau fără (pentru tinerii care înregistrau mai mult de 12 absențe). Printre altele, tinerii premilitari erau utilizați în scopuri civice, pe timpul vacanțelor școlare, fie în localitățile natale, fie în cadrul unor tabere special constituite pentru desfășurarea muncii obștești⁴⁵, în conformitate cu ordinul Ministerului Educației Naționale⁴⁶. Totodată, premilitarii erau folosiți pentru regularizarea cursurilor de râuri⁴⁷, pentru paza stadioanelor și a plantațiilor făcute pe terenurile armatei, pentru asanarea bălților, pentru salubritatea anumitor zone din orașe, dar și pentru executarea tranșeelor colective publice, necesare bunei desfășurări a activităților ce țineau de „apărarea pasivă”⁴⁸. În mod previzibil, nu erau scutiți nici de participarea la diferite campanii agricole⁴⁹. Din punct de vedere imagistic, defilările cu ocazia sărbătorilor naționale și religioase⁵⁰, serbările de afirmare premilitară⁵¹ și concursurile sportive reprezentau principalele manifestări publice ale acestora.

Din tranșee în viața politică: Averescu și Liga Poporului

Deloc surprinzătoare, victoria lui Alexandru Averescu în alegerile din noiembrie 1919 oferă o imagine de ansamblu asupra perpetuării modelului cazon dincolo de

⁴⁵ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 261/1938, f. 1-2.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 175/1941, f. 19.

⁴⁷ „Direcțiunea Apelor, Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicații a proiectat regularea cursului Bahluiului dela Erbiceni [...] folosindu-se premilitarii” (*ibidem*, dosar 261/1938, f. 14).

⁴⁸ *Ibidem*, dosar 175/1940, f. 33-34, 42 și 51.

⁴⁹ „Pentru acoperirea nevoilor urgente ale muncilor agricole, Președintele Consiliului de Miniștri a decis ca ședințele premilitare să se suspende până la 1 septembrie [...], muncile agricole să fie făcute de premilitari cu ordine și disciplină. Se vor face dese inspecțiuni pentru ca să se evite irosirea muncii sau abuzurile, raportând săptămânal constatările [...].”

Apel către Premilitarii Universitari și Școlari:

Situația grea ce apasă pe umerii Țării cere energia tuturor, manifestată prin fapte. Tot tineretul premilitar rural a depus, depune și va depune muncă ordonată și disciplinată, pentru ajutorul muncilor agricole. [...] Nu toți dintre voi au executat în viață munci agricole – dar toți veți putea ajuta aceste munci la: încărcat, cărat, treerat etc. Aveți ocaziunea să dați exemplu viu de ceea ce poate face tineretul intelectual în cadrul muncii câmpului, când Țara este în grea cumpănă.

Tineretul premilitar universitar și școlar, înscrieți-vă voluntar la Subinspectoratele de cari depindeți, pentru a colabora la muncile agricole. Țara va afla, după rezultatul răspunsului vostru, cum palpită în voi dragostea de pământ.” (*ibidem*, f. 94.)

⁵⁰ *Ibidem*, dosar 261/1938, f. 30.

⁵¹ *Ibidem*, f. 49 v.

tranșee, inventându-se un adevărat mit în jurul mareșalului⁵². În primii ani de după război, se va accentua patrimonializarea victoriilor din 1917. După cum notează Ilarion Țiu, „în tranșee, în marșurile și în înfruntările armate, soldații de origine țărănească dobândiseră noi reprezentări de sine și ale comunității naționale”⁵³. Potrivit istoricului amintit, datorită experienței din Marele Război, valorile cazone sunt impregnate în cotidianul rural, în gândirea socială și în vocabularul activ⁵⁴. Astfel că, în comunitățile rurale tradiționale și refractare la practici noi, conflictul armat facilitează apariția unor practici și simboluri noi, laicizate, legate de cultul eroilor. Iar bisericile și autoritățile locale vor contribui decisiv la rememorarea ritualică a celor dispăruți. Istoricul Andrei Pippidi observă că acum, pentru prima dată, sacrificiul celor mulți și anonimi – „morții noștri” – primea un omagiu explicit, propaganda de stat preamărind „crima săvârșită din patriotism” și obținând respectul public pentru aceștia⁵⁵. Simbioza dintre cadrul public, laic în aparență, și viziunea religioasă asupra sacrificiului de sine, promovată de slujitorii altarului, va impregna o „finalitate civică” morții; de aici și interesul crescut față de monumentele și troițele destinate rememorării ciclice a „martirajului” patriotic, pentru ridicarea lor deschizându-se uneori credite⁵⁶. Aici se organizau „pelerinaje” ale elevilor de școli generale și licee, iar foștii ostași rememorați propria experiență a frontului, omagiindu-se colegii secerăți de gloanțele inamice⁵⁷. De aceea, sărbătorile religioase și laice închinat cultului eroilor devin forme etatiste de educare civică a urmașilor, combătându-se astfel bagatelizarea ulterioară a acestui reper⁵⁸. În consecință, de-a lungul perioadei interbelice, s-au constituit nenumărate organizații de resort: „Asociația Cercetașilor din Război”, „Societatea Veteranilor din Război” (autoproclamată a „făuritorilor României Mari”⁵⁹), „Asociația Decorațiilor *Bărbăție și Credință*” și, nu în ultimul rând, „Cultul Eroilor”. Războiul devine o permanență în memoria colectivității, un reper constant în viața publică⁶⁰.

Liga Poporului, vehiculul electoral al mareșalului Averescu, garanta prin personalitatea conducătorului că societatea românească va fi reconstruită de un militar cu „mână dură”, obișnuit cu sacrificiile războiului. Averescu se bucura de o enormă popularitate în rândul țăranilor demobilizați, foști combatanți, care nu aveau încredere în clasa

⁵² Ioan Scurtu, *Viața cotidiană...*, p. 265.

⁵³ Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, București, Adevărul Holding, 2012, p. 27-28.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Andrei Pippidi, *Despre statui și morminte. Pentru o teorie a istoriei simbolice*, Iași, Polirom, 2000, p. 19-20.

⁵⁶ „[...] Asociația Cercetașilor României, sub-centrul Iași, a hotărât să ridice în orașul și județul Iași troițe pentru a însemna locurile unde au fost așezări cercetășești în timpul *Mareli Război*, cari să amintească generațiilor viitoare munca depusă de cercetășii și sacrificiile făcute de ei pentru realizarea unității naționale. Au ridicat deja troițe la Sculeni și Miroslava; dorește una lucrată artistic la Iași în curtea bisericii Sft. Neculai Domnesc, au aprobare de la Mitropolie și de la Monumentele istorice [...]. Primăria aprobă 13.000 lei, contribuie la un act de pioasă amintire și pentru valoarea artistică a troiței, orașul va câștiga încă un monument de artă, prin deschiderea unui credit extraordinar [...]” (SJAN Iași, fond Primăria orașului Iași, dosar 10/1938, vol. II, f. 92-93.)

⁵⁷ Ioan Scurtu, *Viața cotidiană...*, p. 238.

⁵⁸ Andi Mihalache, *Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea dinastiei Hohenzollern*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007, p. 235. Pentru o perspectivă *in extenso* asupra evoluției acestui fenomen în spațiul românesc recomandăm capitolul intitulat *Semnificații civice și funerare în comemorările Primului Război Mondial*. De asemenea, opinii similare găsim în articolul lui Gheorghe Negustor, *Cultul morților, cultul eroilor? Sacralitatea și laicizarea morții în timpul Primului Război Mondial*, în *Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, Eroii și morminte*, vol. II, coord. Cătălin Fudulu, Buzău, Editura Alpha MDN, 2008, p. 120-129.

⁵⁹ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 205/1938, f. 27.

⁶⁰ Ioan Scurtu, *Viața cotidiană...*, p. 238.

politică, acuzată că ar fi profitat financiar de pe urma suferinței lor. Întorși cu o nouă imagine de sine din tranșee, aceștia cereau dreptate socială, desființarea „politicianismului”, cinste în viața publică și pedepsirea „procopsiților războiului”⁶¹. Totodată, foștii combatanți erau îngrijorați de lumea nouă în care pășeau, total transfigurată de conflict. Alegându-l pe Averescu, foștii combatanți sperau că cele îndurate pe front să capete un sens, să fie valorizate și rememorate cum se cuvine⁶². Mareșalul promova cultul uniforme și defilările armatei, ca să susțină mitul victoriei în război, cu care el se confunda. Muzica militară, interpretată de fanfarele garnizoanelor locale, se instala în cotidianul interbelic; astfel că, de sărbători, dar și la fiecare sfârșit de săptămână, în grădinile publice ale marilor orașe răsunau acorduri de gen, pentru buna dispoziție a locuitorilor aflați la promenadă. Guvernarea Averescu se mai distinge prin repressiunile întreprinse împotriva acțiunilor „stângiste” și populare, dar și prin aplicarea cenzurii și militarizarea unor obiective strategice, printre care căile ferate⁶³. Alături de cenzură, utilizarea discreționară a „stării de asediu” a fost o constantă politică a guvernelor interbelice, dublată de intervenția armatei împotriva feluritelor manifestații de protest. Aceste coordonate indică fragilitatea democrației dintre cele două mari conflagrații mondiale, care trebuia apărată în mod excepțional, de autoritățile militare și civile⁶⁴.

Liga Poporului nu a fost unica formă de exprimare a militarismului imediat după încheierea Primului Război Mondial, „spiritul epocii” ducând la apariția unor organizații naționaliste, cu un discurs uneori de extremă dreapta și cu un stil de acțiune marcat de război: „Partidul Ordinii”, „Liga Frăției de Cruce” (înființată la Cluj, în vara anului 1919), „Garda Conștiinței Naționale” (Iași), „Blocul Cetățenesc pentru salvarea țării”⁶⁵ (înființat în anul 1930 și condus de Gheorghe Forțu), „Frontul Ostășesc Naționalist”⁶⁶. De regulă, membrii acestor grupări erau recrutați din rândurile soldaților demobilizați sau ale veteranilor de război, aceștia fiind organizați pe detașamente de șoc antisocialiste: sunt formațiuni ce au prefațat structurile fasciste de mai târziu, observă Armin Heinen⁶⁷. Autoritățile guvernamentale s-au folosit de ele pentru a reprima puseurile bolșevizante. Bunăoară, Averescu acorda un sprijin voalat „Gărzii Conștiinței Naționale” în reprimarea structurilor existente la Iași. Garda (în care va activa și Corneliu Zelea Codreanu în primul an de studenție) iniția felurite provocări împotriva „stângiștilor” locali, beneficiind de sprijinul armatei și de complicitatea poliției. Membrii acestei formațiuni acționau ca trupe de șoc, „spărgând” grevele muncitorilor și atacând ziaristii ieșeni cu opțiuni socialiste⁶⁸. Noul „naționalism” apărut după Primul Război Mondial a preluat din tranșee ideea potrivit căreia violența practică în numele idealurilor populare conferă legitimitate; de aceea, se orienta decisiv către mase, optând pentru măsuri energice, în spirit militar⁶⁹.

⁶¹ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 90.

⁶² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 26-27; Dana Beldiman, *op. cit.*, p. 26.

⁶³ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 46-47.

⁶⁴ Detalii în Hans-Christian Maner, *Parlamentarismul în România (1930-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 342-358.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 45.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 440.

⁶⁸ Ion Agrigoroaiei, *Împotriva organizațiilor naționaliste de extrema dreaptă (1919-1920)*, în *CI* (serie nouă), VIII, 1997, *apud* Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 50-51.

⁶⁹ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 98.

„Șoimii Carpaților”

Lângă aceste materializări ale spiritului epocii, merită reținut și cazul „Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român” (ASTRA). Înființată la Sibiu la finele anului 1861, pentru emanciparea culturală și politică a ardelenilor, ASTRA va avea, după Unire, un cuvânt important de spus în promovarea noilor ideologii. Astfel, prin intermediul organizației, ofițerii desfășurau acțiuni de promovare a culturii în rândul soldaților aflați în subordine, programând cursuri de alfabetizare, donații de cărți sau înființarea unor cercuri culturale în cadrul unităților militare⁷⁰. În anul 1928, sub egida asociației, dr. Iuliu Hațieganu înființa, după modelul mișcării pragheze Sokol, organizația pentru tineret „Șoimii Carpaților”, în care pregătirea premilitară ocupa un rol de prim plan⁷¹. Cercetătoarea Maria Bucur o plasează în registrul organizațiilor extracurriculare eugeniste, ce milita pentru reorganizarea societății românești și pentru cultivarea aptitudinilor fizice; era întrucâtva similară cercetașilor existenți în alte țări⁷².

Primul pas l-a reprezentat recrutarea unui grup restrâns de tineri între 18 și 35 de ani („șoimani”) și pregătirea lor ca viitori conducători de noi unități. Printre altele, cei selectați în primul val urmau să deprindă noțiuni de psihologie, istorie națională, „educație sufletească”, muzică; dar se inițiau și în chestiuni de organizare, educație fizică, igienă și prim ajutor, învățând de la specialiști în domeniu. Așadar, se căuta o metodă de educare în spiritul moralității și curajului, o formă de antrenare în probleme de igienă publică și personală, pretinzându-se o anumită deschidere față de „responsabilități eugenice viitoare”⁷³.

Ulterior, după ce numărul tinerilor aderenți a cunoscut o traiectorie ascendentă, „șoimani” și „șoimanele” au fost împărțiți, pe baza calităților fizice și psihice, în unități de tip ostășesc: cete, grupe, centurii și cohorte-legiuni, conduse de căpitani, prefecți și tribuni. Organizația se individualiza prin uniformă festivă, insignă, drapel, deviză („Totul pentru binele neamului”) și jurământ⁷⁴; iar, de cele mai multe ori, membrii foloseau costume populare tradiționale, caracteristice diferitelor zone ale Transilvaniei⁷⁵. De asemenea, de la nivel central se promova vigoarea fizică și morală, stimularea conștiinței naționale și disciplinarea tinerilor, ca în final să fie formată o „generație gata de sacrificiu, fie chiar vărsare de sânge [...] în serviciul idealului național nou: eternitatea unei Români Mari și puternice [...]”. După cum transmitea conducerea

⁷⁰ Dragoș Ștefan Petrescu, *Asociații și instituții culturale în România interbelică* (teză de doctorat), Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p. 89.

⁷¹ Potrivit unui articol publicat de Hațieganu în paginile revistei „Transilvania”, „ideologia șoimilor – este cea biopolitică – pornind din convingerea că educația se face mai bine după legile biologice. Educația – este trăire. Educația șoimănească este trăirea după doctrina biologică individuală și națională. Se tinde la o prosperitate fizică și morală a individului și a națiunii prin valorificarea forțelor fizice, morale și intelectuale, punându-se aceste forțe ale individului în serviciul colectivității. Această valorizare de forțe individuale în serviciul colectivității se asigură prin formarea unei conștiințe și răspunderi biologice și naționale. Energiile intelectuale fizice și morale trebuiesc conservate, refăcute, augmentate și astfel transmise generațiilor viitoare” (Iuliu Hațieganu, *Șoimii Carpaților*, în „Transilvania”, nr. 4, iulie-august 1936, p. 233, *apud* Dragoș Ștefan Petrescu, *op. cit.*, p. 93).

⁷² Maria Bucur, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, traducere de Raluca Popa, prefață la ediția în limba română de Mihaela Miroiu, Iași, Polirom, 2005, p. 246-247.

⁷³ *Ibidem*, p. 247.

⁷⁴ „Voi păstra nepătat căminul familiei mele, voi veghea asupra a tot ce ar putea pune în pericol vigoarea fizică și spirituală a generațiilor viitoare [...], voi sta de pază împotriva oricărui pericol pentru sănătatea celorlalți” (*ibidem*).

⁷⁵ Dragoș Ștefan Petrescu, *op. cit.*, p. 93-95.

organizației, „șoim înseamnă un român sănătos moral, gata oricând să jertfească totul și viața chiar pentru binele neamului. Șoimul este cetățeanul soldat în serviciul familiei, școlii, neamului, țării și regelui. Șoimul este un străjer al țării [...]”⁷⁶. Spre mijlocul anilor '30, organizația „Șoimii Carpaților” cuprindea aproximativ 20.000 de tineri⁷⁷, bucurându-se, din punctul de vedere al activităților cultural-sportive, de recunoaștere pe plan intern și extern.

Radicalizarea grupărilor politice: „Armatele de partid”

Și totuși, aceste formațiuni nu aveau o vizibilitate publică accentuată. În contextul în care evreilor li se acorda cetățenia română, profesorul universitar ieșean Alexandru C. Cuza pune bazele unei structuri politice care coagula ideile antisemite din sfera publică, folosindu-se de propria structură paramilitară („lăncierii” sau „cămășile albastre”, după culoarea uniformei). Apariția Ligii Apărării Național-Creștine (LANC), în martie 1923, a fost un moment-cheie în radicalizarea discursului politic de dreapta. Mai exact, constituie reflectarea impactului puternic pe care „Marșul asupra Romei” l-a avut asupra societății românești interbelice, naționaliștii români văzând în lovitura de stat a „fraților latini” din Italia o formă de comuniune doctrinară și de revirement al mișcării antisemite. A. C. Cuza considera că armata este o școală, iar „serviciul armelor dezvoltă în noi unele sentimente de valoare permanentă, precum e sentimentul onoarei și al datoriei, sentimentul de disciplină și de subordonare a individualității noastre, în vederea unor scopuri generale, care nu se pot atinge decât prin conlucrarea maselor”⁷⁸. Astfel, „pe simțul onoarei și al datoriei, pe disciplină și solidaritate se vor întemeia însă pururea societățile omenești”, nota el încă din anul 1902; atunci analiza principiul „națiunii armate”, impus – în opinia sa – popoarelor moderne din necesitățile de existență ale unei faze de dezvoltare. Cu gândul la „elementele noastre populare”, A. C. Cuza arăta interes pentru „educațiunea militară”, armata fiind percepută nu numai ca o „școală de educațiune”, ci și de învățături practice, pentru a forma soldatul, „în timpul său liber de după îndeplinirea datoriilor ostășești [...], un și mai bun gospodar”⁷⁹. Având în vedere aceste idei, organizarea LANC și a formațiunilor sale paramilitare indică radicalizarea unui segment de populație, care vedea în organizarea militarizată a statului român de după Marea Unire singura alternativă la sistemul politic aservit intereselor „străinătății”.

Ca să își atingă scopurile, A. C. Cuza și adepții săi – între care se individualizează Corneliu Zelea Codreanu – au apelat la proteste, la înarmarea mișcării studențești și la o luptă deschisă împotriva partidelor politice democratice. Mișcarea studențească afiliată LANC promova ideea continuării războiului în interiorul granițelor naționale, pentru

⁷⁶ „Vigoarea fizică și morală asigură eternitatea neamului – conștiința națională este stimulentele ce ne unește și ne duce la biruință – disciplina este forța ce transformă libertatea în putere – este elementul de valorificare a tuturor energiilor biologice. Prin infiltrarea acestei ideologii se tinde la formarea unei generații gata de orice sacrificiu, fie chiar vărsare de sânge – oferirea vieții. Individul moare ca națiunea să trăiască. Individul se jertfește ca națiunea să devină mare, puternică și glorioasă. Șoim înseamnă un român sănătos moral, gata oricând să jertfească totul și viața chiar pentru binele neamului. Șoimul este cetățeanul soldat în serviciul familiei, școlii, neamului, țării și regelui. Șoimul este un străjer al țării” (Iuliu Hațieganu, *art. cit.*, p. 234, *apud* Dragoș Ștefan Petrescu, *op. cit.*, p. 96).

⁷⁷ Maria Bucur, *op. cit.*, p. 248.

⁷⁸ A. C. Cuza, *Naționalizarea meseriilor. Reorganizarea Școlii de Arte și Meserii din Iași. Învățarea meseriilor în armată. Studiu economic*, Iași, Tipografia „Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, 1902, p. 3 (33).

⁷⁹ *Ibidem*, p. 3-4 (33-34).

eradicarea tarelor mediului politic, considerat corupt, cosmopolit și aservit evreimii. Ocuparea Universității din Iași și ciocnirile cu armata, chemată a repune în drepturi autonomia instituției de învățământ, au făcut ca intervenția soldaților să fie un factor de asigurare a ordinii publice. De asemenea, în aripa tânără a LANC s-a impus conduita conspirativă, sub îndrumarea lui C. Z. Codreanu planificându-se un set de atentate împotriva unor personalități ale vieții publice: era o formă de justiție socială („haiducism”), fenomen cu o tradiție înrădăcinată în istoria spațiului românesc. Treptat, gruparea lui Codreanu acționa cu mai multă spontaneitate, intrând în conflict cu A. C. Cuza. Dacă Zelea Codreanu și radicalii LANC-ului se îndrepta în direcția organizării cvasimilitare a formațiunii, Cuza dorea păstrarea structurii existente, ce apropia Liga de formațiunile politice tradiționale⁸⁰. Conflictul dintre cei doi s-a acutizat, iar Codreanu și aderenții săi vor părăsi într-un final formațiunea. Își propuneau „revitalizarea” mișcării naționaliste printr-un nou stil de a face politică, bazat pe cultul ierarhiei, al disciplinei și pe elanul generației tinere⁸¹.

La nivel european, perioada anilor 1926-1927 este marcată și ea de „militarizarea” vieții politice. Astfel, la conducerea unor state europene, reprezentanți ai castei militare dețineau puterea, Francisco Veiga considerând că fenomenul reprezintă „contraatac vechilor elite împotriva instalării politicii de masă”, deci o întoarcere la un sistem bazat pe conservatorism. Astfel, „la modă” era mitul „chirurgului cu mână de fier”, al „salvatorului patriei”, al liderului cu viziune modernizatoare, înconjurat de consens popular și care nu disprețuia ideea de dialog, inclusiv cu reprezentanții „stângii” politice, mai subliniază Veiga. Horthy (Ungaria), Mussolini (Italia), Primo de Rivera (Spania), generalul Ţankov (Bulgaria) și Kemal Atatürk (Turcia) sunt reprezentanții de seamă ai acestui curent paneuropean. De asemenea, loviturile de stat militare din Grecia și „înghețarea” sistemului parlamentar de către Józef Piłsudski în Polonia intră tot în această tipologie⁸².

Radicalizarea grupărilor politice românești, de această dată democratice, este în strânsă legătură cu manifestările similare din Europa, cel puțin cu cele din zona central-estică a „bătrânului continent”. Prin imensa manifestare de la Alba Iulia din 6 mai 1928 („Marșul asupra Bucureștiului”), Partidul Național-Țărănesc (PNȚ) anunța o schimbare de tactică pe scena noastră politică, inițiind un protest de masă la adresa guvernului liberal. Prin capacitatea de mobilizare, conducerea PNȚ urmărea instalarea unui guvern propriu, iar în cazul unui refuz din partea Regenței, formațiunea nu excludea eventualitatea unei lovituri de stat⁸³. De asemenea, începând din același an, aripa tânără a PNȚ constituia „roatele de voinici”, formațiuni rustice și paramilitare, cu rol în susținerea electorală a partidului și în apărarea membrilor acesteia pe durata campaniilor electorale⁸⁴. Cunoscute drept „cete de tineri”, „gărzi civile” sau „Gărzile Maniu”, acestea erau acuzate de conducerea PNL că ar contribui la subminarea autorității statului și că ar întreține un „adevărat război civil”. În mod oficial, acestea au fost dizolvate în septembrie 1934, de către delegația permanentă a PNȚ⁸⁵. Totuși și PNL era

⁸⁰ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 120 și 127.

⁸¹ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 77-79.

⁸² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 153; Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 88-89 și 93.

⁸³ Ion Mihalache: „Fraților, nu ați venit aici pentru a asculta discursuri lungi, ci pentru a auzi un ordin: Puneți baionetele și încolonați-vă! Să ia aminte Regența! Dacă nici de această dată nu înțelege, vom ordona: La asalt!”, în Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 101.

⁸⁴ Hans-Christian Maner, *op. cit.*, p. 177; Armin Heinen, *op. cit.*, p. 446.

⁸⁵ Armand Călinescu, *Însemnări politice, 1916-1939*, ediție îngrijită și prefată de Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990, p. 227.

angrenat în constituirea de asemenea organizații, dovadă fiind „Gruparea H”, condusă de Victor Iamandi, care folosea ca semn distinctiv cămășile galbene. Potrivit discursului oficial al liberalilor, gruparea apăra regimul democratic împotriva mișcărilor anarhiste care foloseau forța ca instrument de intimidare a opozanților⁸⁶. „Armatele de partid”, sintagmă aparținând istoricului Hans-Christian Maner, ilustrau perfect „radicalizarea raporturilor politice din interiorul partidelor”⁸⁷. Aceste organizații auxiliare întăreau forța combativă a formațiunilor pe care le reprezentau, fiind încă o dovadă a militarizării vieții publice interbelice.

Aripa radicală a LANC, condusă de C. Z. Codreanu, va înființa în luna mai a anului 1927 o formațiune proprie, Legiunea Arhanghelului Mihail. Organizație naționalistă, Legiunea își propunea promovarea elementului etnic românesc și o nouă restructurare a statului. Legionarii adoptau ca formă de exprimare publică religiozitatea, astfel că procesiunile, rugăciunile, cultul icoanei Sf. Arhanghel Mihail, postul și limbajul aferent defineau activitatea incipientă a grupării. O altă permanență a discursului legionar era necesitatea apărării țării de pericolul extern (cel mai adesea fiind vorba de regimul bolșevic), cât și de „dușmanii din interior” (evrei, adepți ai „stângii” politice, elita politică aservită masoneriei). Iar soluția gândită pentru a preîntâmpina un atac iminent era militarizarea deplină a societății: instrucția premilitară, o industrie proprie de război, precum și eficientizarea tehnică, morală și materială a armatei erau primii pași în această direcție⁸⁸.

În cadrul Legiunii, un rol important îl aveau Frățiile de Cruce (FDC), funcționând ca „pepinieră”. Elevii care aderau la programul legionar participau la excursii, beneficiau de pregătire paramilitară și organizau lecturi tematice. De asemenea, ei luau parte la ceremonii încărcate de ritualism, dar în cadrul FDC. Nu se practica îndoctrinarea politică, ci o formă de socializare ludică, senzația de „a se juca serios” entuziasmând mulți dintre adolescenții epocii. În linii mari, radicalizarea tineretului român și adeziunea la Mișcarea Legionară sunt urmările crizei profunde prin care trecea democrația liberală după război. La nivel european, dezamăgirea tineretului față de politicianism s-a manifestat similar, înregistrându-se o creștere vizibilă a influenței acestora în viața cotidiană, de cele mai multe ori sub „umbrela” unor formațiuni militarizate ce promovau extremismul politic⁸⁹. Întocmai s-au petrecut lucrurile și în cazul Mișcării Legionare. Tineretul ce adera la gruparea condusă de Corneliu Zelea Codreanu se simțea marginalizat social și nu găsea coordonatele unui nou ideal, care să le mobilizeze energiile creative și elanul specific vârstei. În Codreanu și gruparea sa, o parte a tineretului vedea incipitul propriilor aspirații, salvarea unei generații „pe care războiul și o tinerețe nefericită au maturizat-o și au încercat-o de timpuriu”⁹⁰, după cum scrie Armin Heinen.

Pentru mișcarea sa, C. Z. Codreanu stabilea șase legi fundamentale – expuse în *Cărticica șefului de cuib*. La o analiză atentă, ne dăm seama că ele calchiază cutumele

⁸⁶ Hans-Christian Maner, *op. cit.*, p. 176-177.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 176.

⁸⁸ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 190.

⁸⁹ Vezi Aline Courtot, *Youth movements in France in the 1930s* și Arthur Marwick, *Youth in Britain, 1920-1960: Detachment and Commitment*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 5, nr. 1, *Generations in Conflict*, 1970, p. 2-22, 23-25, respectiv 37-51; Andrzej Micewski, *Polish Youth in the Thirties*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 4, nr. 3, *Urbanism*, 1969, p. 155-167; Frederich C. Tubach, *German Voices. Memories of Life during Hitler's Third Reich*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 2011, p. 42-59; Robert Soucy, *Centrist Fascism: The Jeunesses Patriotes*, în „Journal of Contemporary History”, vol. 16, nr. 2, aprilie 1981, p. 349-368.

⁹⁰ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 159.

militare: legea disciplinei, legea tăcerii, legea muncii, legea educației, legea ajutorului reciproc și legea onoarei. De la bun început, mișcarea a promovat o autoritate constituită, strict ierarhizată, în care rolul central îl ocupa conducătorul de necontestat, Codreanu. Salutul, spiritul milităresc și uniforma aminteau de modelul italian, dar și de acela german al NSDAP⁹¹. Un moment important, cu funcție de ritual și element de integrare în colectivitate, îl reprezenta jurământul de credință către Dumnezeu, monarhie, patrie și „Căpitan”⁹². Discursul oficial al Legiunii este unul cazon, la fel ca și manifestările ei publice: „marșuri patriotice” însoțite de cântece mobilizatoare, lupte electorale concepute drept campanii militare. Uniforma era o componentă esențială a acestor apariții, dar și o formă de ierarhizare, fiecare grad legionar reflectându-se prin semnele distinctive ale portului și prin decorații și gradații de rang, după model militar⁹³. Totuși, chiar dacă în aparență Legiunea se prezenta ca o structură ermetică, rigidă și conformistă, faptele lui Codreanu și ale echipei sale trădează multă spontaneitate și impulsivitate. „Căpitanul” cerea de la aderenții mișcării să respecte ordinea, dar, de cele mai multe ori, atât el cât și membrii Legiunii luau decizii după primul impuls, la fel ca în perioada în care era conducător al tineretului radical al LANC⁹⁴. Însuși atașatul pe probleme de politică economică de la Legația germană din București, ministrul Karl Clodius, observa că mișcarea, deși avea simpatii filogermane, „era slab organizată pentru a fi în stare de ceva mai mult decât acțiuni izolate”⁹⁵. Iar „decapitarea” Legiunii de către regele Carol al II-lea scotea la suprafață efemeritatea construcției politice a lui Codreanu. În urma asasinării „Căpitanului”, un mare număr de tineri activiști, izolați în provincie, lipsiți fiind de instrucțiuni precise, au început să activeze pe cont propriu, pe baza unor zvonuri⁹⁶.

După instalarea Gărzii de Fier la guvernare, cultul violenței căpăta un aspect cvasi-oficial. Uneori, în stradă, aveau loc ciocniri între armată și structurile militarizate ale legionarilor, conflictele degenerând în „învălmășeală din cauza zgomotului” armelor⁹⁷. Bande înarmate de legionari, compuse din zece membri fiecare, maltratau evreii ieșeni din Podul de Fier și Târgul Cucului. Până și populația de rând era nemulțumită de faptul că „fiind chiar român te vezi mereu hărțuit și legitimat pe străzile orașului de-abia ce a început a se însera. Patrurile de legionari ce fac serviciul de pază și control în raza orașului procedează și la legitimarea militarilor de orice grad. Această situație produce o stare de nemulțumire în rândul militarilor [...]”⁹⁸, după cum arată o notă informativă a Legiunii de jandarmi Iași trimisă Prefecturii. Totuși, la nivelul sătenilor din județ nu era conștientizată schimbarea de regim, mulți dintre aceștia fiind mulțumiți de creșterea rolului armatei în viața de zi cu zi⁹⁹. În schimb, în orașul Iași, evreii trăiau „într-o permanentă frică, temându-se să nu fie arestați de poliția legionară”;

⁹¹ Hans-Christian Maner, *op. cit.*, p. 47, respectiv Armin Heinen, *op.cit.*, p. 132.

⁹² Dana Beldiman, *op. cit.*, p. 33-37.

⁹³ Armin Heinen, *op. cit.*, p. 212.

⁹⁴ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 51 și 83.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 251.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 261.

⁹⁷ SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 4/1940, f. 12.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Pentru a evidenția acest fenomen, reproducem un pasaj dintr-o notă informativă a Legiunii de jandarmi Iași din data de 31 octombrie 1940: „[...] oamenii de la țară – nu știu că în prezent este schimbare de regim și că acum este stat legionar [...]. Un ofițer stând de vorbă cu o săteancă i-a declarat că: *de l-ar ține pe bărbatul său cât mai mult la concentrare, pentru că acum n-are nici o grijă, armata ară, strânge, i-aduce acasă și are și ajutor bănesc de la primărie*” (*ibidem*, f. 25).

astfel, nu mai ieșeau decât în timpul zilei, iar imediat ce se însera se adăposteau în locuințe. O bună parte a populației românești aproba măsurile de forță, considerând că, în lipsa evreilor, „se poate respira un aer mai curat la spectacole și în restaurante”¹⁰⁰.

O problemă a perioadei era ușurința cu care se procurau armele; iar în plină „stare de asediu” și prohibiție de gen, descinderile și perchezițiile Poliției scoteau la iveală cantități considerabile de armament deținut ilegal de civili, precum și uniforme ale armatei¹⁰¹. Un caz mai special îl reprezintă cel al legionarilor, mai exact al „spărgătorilor de fronturi” și al „Armatei Răsbunătoare a Patriei terorizate”¹⁰², care, după înlăturarea Gărzii de Fier de la guvernare, aveau misiunea de a-l readuce la putere pe Horia Sima. Potrivit datelor Prefecturii, legionarii încercau obținerea de certificate că nu făcuseră politică, pentru a se infiltra în Poliție, ca „să pună mâna pe putere la momentul oportun”¹⁰³. Astfel, legionarii care fuseseră în fruntea instituțiilor publice „păstrau încă uniforma și revolverul”¹⁰⁴. Rapoartele teritoriale ale prefecturii ieșene menționau 11 preoți legionari înarmați, implicați în „rebeliune”¹⁰⁵, sau episoade în care simpli învățători și, uneori, chiar directori de școli suspendau cursurile pentru că, spuneau ei, „începe lupta”¹⁰⁶. Totuși, se precizează că, în comunele din Plasa Copou (Iași), s-au distribuit membrilor fostei Mișcări Legionare pistoale automate Walter și Bereta, dar acestea nu fuseseră găsite la perchezițiile Poliției. Spre deosebire de studentele cazate în căminul „Regina Maria”, mulți dintre posesori le-au predat autorităților în mod voluntar¹⁰⁷. Potrivit Poliției locale, studentele ar fi ascuns revolvere și cartușe în incinta căminului, „în camera unde este depozitat săpun [...] printre hainele și bagajele lor sau chiar printre saltele”¹⁰⁸. Mai optimist, șeful Biroului de Siguranță Iași transmitea Prefecturii că legionarii vor încerca prin toate mijloacele, „prin ordine și disciplină cetățenească” (sic!), să obțină bunăvoința opiniei publice¹⁰⁹.

Regimul carlist sau festivitarea ca formă de guvernare

Regele Carol al II-lea a perpetuat modelul „militarizat” al epocii, promovând cultul uniforme albe și elegante, salutul roman și însemnele puterii personale. Uniforma devenea o parte componentă a vieții de zi cu zi în epocă, diferențiată după statutul social, după rolul avut de fiecare instituție sau funcționar în parte și după partidul aflat la guvernare¹¹⁰. Astfel, prin decret-lege publicat în Monitorul Oficial nr. 42/1939, Carol al II-lea impunea funcționarilor publici portul unei uniforme speciale și insignele

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 52.

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar 4/1941, vol. II, f. 13.

¹⁰² *Ibidem*, dosar 5/1941, vol. I, f. 75.

¹⁰³ *Ibidem*, dosar 2/1941, f. 21.

¹⁰⁴ Vezi cazul „actualului casier al comunei Mogoșești, Gh. Șt. Anton, înfocat legionar” care „face în continuare propagandă legionară, mai păstrează încă uniforma și revolverul” (*ibidem*, dosar 5/1941, vol. I, f. 46).

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 130 și 132.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 41.

¹⁰⁷ *Ibidem*, vol. II, f. 284 și 286.

¹⁰⁸ *Ibidem*, dosar 21/1941, f. 19.

¹⁰⁹ „Legionarii grupului Sima au primit ordin să nu întreprindă absolut nimic, pentru că orice încercare de atentate sau lovituri în masă vor fi socotite ca o abatere gravă și ca o trădare a disciplinei legionare. Ei vor încerca pe toate căile prin ordine și disciplină cetățenească să capteze din nou opinia publică [...]” (*ibidem*, dosar 3/1941, f. 102).

¹¹⁰ De exemplu, în anul 1938, Titus Fragulea, prefectul de Iași, transmitea în județ directiva ca „toți ofițerii de poliție, agenții și gardienii de la aceeași instituție să poarte la brațul stâng banderola cu semnele Partidului Național Creștin”, aflat la guvernare în acea perioadă (*ibidem*, dosar 57/1938, f. 30).

atribuite postului deținut¹¹¹; iar Ministerul de Interne trimitea în teritoriu lămuriri privind aceste noi directive¹¹². Bunăoară, uniforme „Frontului Renașterii Naționale” urmau a fi executate doar în anumite magazine și ateliere, conform directivelor centrale¹¹³: „de primă calitate, culoare albastră, croială ireproșabilă: pantalon, veston, caschetă, centuri, banderolă și broderiile respective [...], manta postav superior”¹¹⁴. Prețurile fiind mari, se crea și o anumită concurență, *Croitoria civilă și militară I. Pencovici* (situată în București) oferind, de exemplu, și „înlesniri de plată”¹¹⁵. Cu toate acestea, din teritoriu, funcționarii se plâneau de dificultățile de a-și procura uniforme din cauza salariilor mici, dar și de imposibilitatea de a le achiziționa pe bază de referate și mandate de plată¹¹⁶. Alteori, cadrele de frunte ale „Frontului Renașterii Naționale” (FRN) raportau că unii funcționari purtau semne distinctiv, „la care funcțiunea nu le dă dreptul”. De la „centru” se cerea un control ierarhic strict, semnalarea și sancționarea oricărei noi abateri de la dispozițiile regulamentului¹¹⁷. Șefii de serviciu erau somați să trimită secretarului general al FRN rapoarte nominale cu funcționarii prezenți la manifestări, cei absenți nemotivat erau penalizați și trecuți într-un dosar special de evidență, folosit atunci când se eliberau certificatele de bună conduită sau când se acordau recompense¹¹⁸. Chiar și salutul funcționarilor publici era reglementat explicit, fiind executat prin „ridicarea brațului drept în sus și pronunțarea cuvântului *Sănătate*”¹¹⁹. De multe ori, ca gest de frondă la adresa regimului carlist, „cuziștii” foloseau salutul FRN, doar că, în locul formulei oficiale, rosteau cuvântul *Isbândă*¹²⁰.

„Frontul Renașterii Naționale” și „Garda Națională” subordonată acestuia¹²¹, organizația muncitorească „Muncă și Voe bună” (variante românească a programului italian „Dopolavoro”, respectiv a „Kraft durch Freude” – „Forță prin bucurie”), „Cercetășia” (ulterior „Straja Țării”) au fost instrumentele de mobilizare cazonă a populației în jurul conducătorului său¹²². În timpul regimului de autoritate monarhică, mișcarea sportivă se subsuma cultului regal, iar defilările, exercițiile fizice și stadioanele pline erau expresia cotidiană a puterii noului sistem¹²³. Cu toată această desfășurare de forțe, se petreceau și episoade tragice, din cauza organizării deficitare a manifestărilor¹²⁴.

¹¹¹ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 348/1939, f. 7.

¹¹² „D-I Comandant al Gărzii Naționale ne face cunoscut, prin adresa nr. 2405/1939, că eșarfa primarului se poartă purta: a) la ținuta de țară se va încinge peste mijloc, cuprinzând partea inferioară a pieptarului, astfel ca insigna FRN să rămână în întregime vizibilă; b) la celelalte ținute – de serviciu și de ceremonie – se va înlocui centura de piele și cea de mătase prin eșarfă [...]” (*ibidem*, f. 53).

¹¹³ *Regulamentul asupra uniformei Frontului Renașterii Naționale*, în Regatul României, *MOF*, partea I, *Legi, decrete*, p. 865-885, *apud* SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 348/1939.

¹¹⁴ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 348/1939, f. 10.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 43.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 87.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 93.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹²⁰ SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 2/1940, f. 65.

¹²¹ Radu Florin Bruja, *Carol al II-lea și Partidul unic: Frontul Renașterii Naționale*, Iași, Editura Junimea, 2006, *passim*.

¹²² Emil Ghibu, Ion Todan, *Sportul românesc de-a lungul anilor. O istorie a sportului din România*, București, Editura Stadion, 1970, p. 60.

¹²³ Pe 24 mai 1933, Carol al II-lea venea la serbările din Cernăuți însoțit de Armand Călinescu. Cel din urmă consemna: „La stadion este găsit un ucrainean comunist sub tribună. Sub tribuna publică se găsește un proiectil de 75 mm și o lampă de spirt. Se pregătea o mașină infernală” (Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 169).

¹²⁴ „Cu prilejul serbărilor tineretului (8 iunie 1936 – n.n., D.C.), pe platoul Cotrocenilor se prăbușește o tribună care cuprindea cinci mii persoane. Sunt 700 răniți, din care unii foarte grav. Sunt și mulți morți. Mare

Spre finele anului 1937, guvernul Gh. Tătăărăscu pune toate activitățile de tineret, inclusiv cele sportive, sub controlul organizației Straja Țării¹²⁵.

„Garda Națională” era structura anexă a FRN, fiind înființată după modelul organizației paramilitare finlandeze „Sutkor”. Cea din urmă fusese constituită în 1919, pentru apărarea „ordinii legale împotriva violențelor dezlănțuite de comuniști [...] și pentru a răspândi virtuțile unui patriotism luminat”¹²⁶. Potrivit perspectivei carliste, apariția „Gărzii Naționale” era o strictă necesitate în condițiile acțiunii de regenerare morală a FRN, proces care trebuia ferit de eventuale „reapinderi a spiritelor prin mijloace folosite în trecut”: aluzie la extremismele politice ce fascinau deja tineretul. „Garda Națională” urma să acționeze acolo unde „nici armata, nici poliția nu puteau fi folosite în acest scop”, având menirea de a fi „corpul de ordine care sprijină în fiecare clipă ținuta morală a noului regim politic”¹²⁷. Gărzii îi revenea sarcina educării populației pentru apărarea pasivă împotriva atacurilor aeriene; de asemenea, ea asigura serviciul de ordine pe timp de război, neavând „menirea de a fi a doua sau a treia armată, nici de a organiza vreun atribut polițienesc”¹²⁸ și nici de a fi „militărie la cataramă”¹²⁹, după cum privea lucrurile Armand Călinescu. În timp de mobilizare, Garda Națională se ocupa de siguranța locală, prin acțiuni informative și contrainformative; trebuia să apere ordinea și să reprime „cu armele” orice tentativă de revoltă sau acte de sabotaj, „energic, fără considerente și fără teamă de consecințe”¹³⁰. În caz de evacuare a populației spre zone din interiorul țării, Garda Națională menținea liniștea și ordinea în convoi, până la locul de destinație. Concomitent, Garda trebuia să militeze pentru „temeinica așezare a societății românești ca stare morală, culturală și economico-financiară”, ca bastion al românismului și creștinismului, în lupta împotriva diferitelor „secte” religioase¹³¹. Pe timp de pace, membrii organizației colectau informații în legătură cu siguranța publică, în probleme ce țin de minorități etnice și religioase, dând astfel o mână de ajutor autorităților polițienești¹³².

O parte a formațiunilor erau dotate cu „arme portative” (pușcă și grenade); dar mai întâi membrii Gărzii trebuiau pregătiți din punct de vedere moral, spre a nu se transforma în simpli „mercenari”. Din aceste motive, la recrutare aveau prioritate persoanele cu experiență în armată, echipele și grupele fiind conduse de foști gradați, iar

scandal pe chestiunea răspunderilor. Sunt arestați toți arhitecții primăriei, precum și ajutorul de primar general” (*ibidem*, p. 305-306).

¹²⁵ Paul D. Quinlan, *Regele playboy: Carol al II-lea de România*, traducere de Mona Antohi, București, Humanitas, 2008, p. 240.

¹²⁶ SJAN Iași, fond Frontul Renașterii Naționale, dosar 21/1939, f. 41.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 45-46.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 46.

¹²⁹ „Să realizăm o atmosferă nouă, un suflet nou: în subsidiar și ca divertisment de ordin disciplinar pentru că întreaga noastră acțiune trebuie să se desfășoare sub egida unei nestrămutate discipline morale și fizice, impuse și de uniforma ce o purtăm și care să fie mișcată de ici colo, astfel decât în grupuri desordonate. Înțelegem că acest divertisment departe de a supăra pe cineva, să fie prin felul lui de aplicare privat și cerut ca necesitate organică. Nu recomandăm programe obositoare prin conținut și deasa lor repetare și nici să-i zicem așa: militărie la cataramă” (*ibidem*, f. 83).

¹³⁰ *Ibidem*, dosar 40/1939, f. 6.

¹³¹ „Minarea religiei creștine fiind un atentat îndreptat contra bazei de rezistență morală a românismului, activitatea sectelor religioase va fi urmărită și acțiunea lor stingherită prin mijloacele legale de care dispunem [...]” (*ibidem*, f. 2).

¹³² „Esențial este ca formațiunea noastră să știe tot ce se petrece în localitate, cine vine, cine pleacă, unde se duce. Apoi, ce se vorbește, cine vorbește, unde vorbește și ce efect au vorbele asupra populației. O mână de oameni, cu suflet românesc și neadormiți la datorie, vor fi oricând în măsură să cunoască tot ce se petrece în satul lor [...]” (*ibidem*, f. 3).

companiile și batalioanele de ofițeri de rang inferior intrați în rezervă¹³³. Uniforma membrilor Gărzii era formată din costumul național, peste care se așeza „pieptarul”¹³⁴. Organizația reprezenta un mijloc de disciplinare socială a maselor, de educare morală, socială și cetățenească, națională și religioasă. Ulterior, pe măsură ce statul român se dezintegra sub presiuni externe, „Garda Națională” a fost subordonată direct armatei, spre a servi mai departe interesele țării¹³⁵.

A defila, a supraveghea

Sărbătorile politice și religioase ale perioadei stau sub semnul festivismului și formalismului de tip ostășesc. Fie că vorbim de manifestări ce țin strict de simbolistica religioasă (Boboteaza, Paștele, Crăciunul) sau de evenimente cu puternică încărcătură politică și civică, autoritățile civile și militare asistau mereu la ceremonii, după rânduiești riguroase. Discursurile oficialităților locale erau strict reglementate de conducerea Ministerului de Interne¹³⁶. Ba chiar și disponerea participanților sublinia fascinația pentru ordine a „mai-marilor” urbei. De exemplu, în 1938, în programul oficial privind serbarea Bobotezei, se arată că sfințirea apelor în fața Catedralei Mitropolitane din Iași era făcută după următoarea dispunere în spațiu a oficialităților prezente: Înalt Preasfinția Sa Mitropolitul Nicodim, împreună cu soborul de preoți luau loc în partea dinspre apus a mesei, iar autoritățile militare și civile în partea de sud a acesteia. Drapelele autorităților civile și militare urmau a fi dispuse în partea de nord a mesei, de unde se oficia slujba, corul Catedralei fiind amplasat în balcon. Trupele erau așezate în curtea Catedralei și pe strada Ștefan cel Mare: după sfințirea apelor, un preot le dădea binecuvântarea, prin stropirea cu agheazmă. După acest moment solemn, soldații defilau prin fața conducerii militare, administrative și religioase a Iașului¹³⁷. În Vinerea Mare, detașamentele armatei erau înșirate în fața Catedralei Mitropolitane ieșene, luând parte la înconjurarea bisericii cu Sfântul Epitaf, timp în care muzica miliară intona ruga Prohodului Domnului. Slujba Învierii repeta același ceremonial, o companie de onoare cu drapel și muzică venea în fața Mitropoliei, interpretând imnurile bisericești specifice, de îndată ce I.P.S.S. Nicodim adresa celor adunați la slujbă mesajul „Hristos a înviat!”. Interesant este și formalismul civic, mai exact disciplinarea asistenței și adaptarea ținutei după rigorile ceremoniei și ale mediului din care oamenii proveneau. Astfel, în Vinerea Mare, civilii participanți la Prohod trebuiau să poarte ținuta de ceremonie, cu mănuși negre și decorații, iar cadrele armatei uniforma de serviciu. La slujba Învierii, civilii purtau aceeași ținută de ceremonie, dar, de această dată, decorațiile erau asortate cu mănuși albe. De asemenea, la acest eveniment, militarii erau obligați să poarte decorațiile dobândite¹³⁸. Finalul ceremoniilor de acest fel era rezervat unui moment solemn, mai exact retragerea cu torțe a armatei de la Palatul Administrativ (sau Mitropolie) până

¹³³ *Ibidem*, f. 7.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 33.

¹³⁵ *Ibidem*, dosar 55/1939-1940, f. 41.

¹³⁶ Semnificativ este cazul ordinului telegrafic cifrat nr. 495/15.05.1939, emis de ministrul de Interne Armand Călinescu, adresat Prefecturii Iași și redirectionat către primării și conducerea Armatei. Vom reproduce câteva rânduri din acest act: „Vă rog să luați toate măsurile ca, cu prilejul sărbătoririi eroilor, cuvântările ocazionale ce se vor rosti fie de ofițeri, fie de șefii autorităților civile să nu cuprindă aprecieri sau aluzii ofensatoare la adresa altor naționalități cu care am fost în război. Se vor mărgini la preamărirea eroismului în general” (SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 168/1939, f. 212).

¹³⁷ *Ibidem*, dosar 11/1938, f. 1.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 17.

la cazarmile din Copou. Un loc deosebit în ciclicitatea ritualurilor politice îl ocupa Ziua Eroilor, legată de sărbătoarea religioasă a Înălțării Domnului. În timpul regelui Carol al II-lea, Ziua Eroilor era strâns legată de cultul monarhului, manifestările patriotice ale străjerilor, premilitarilor și ale structurilor politice aflate în subordinea acestuia fiind deturnate în interes propriu și folosite pentru glorificarea regimului. Cu ocazia comemorării ostașilor căzuți pe front, autoritățile locale recomandau civililor purtarea unei haine negre, iar soldaților a uniformei de serviciu¹³⁹. Doliul colectiv devenea o componentă a solemnităților publice, preluându-se simbolistica religioasă. După instalarea regimului Antonescu, spiritul cazon se va intensifica, astfel că și ținuta va fi mult mai strict reglementată de autoritățile centrale și locale. Prefectul de Iași, colonelul D. Căptaru, cerea civililor să poarte la manifestările publice frac, vestă, cravată și mănuși albe, decorații și cruci mari fără cordon (în Vinerea Mare, respectiv cu cordon la slujba Învierii Domnului), iar magistraților roba și decorațiile. Militarilor le era impusă ținuta kaki, adică purtarea vestonului, „pantaloniilor de cismă, sabie atârnată de curelușe, mănuși roșii, șapcă, decorațiuni și mari cruci fără cordon Vineri, cu cordon Sâmbătă”¹⁴⁰.

„Crima de stat” a fost pretextul de a se înăspri controlul militar asupra societății. De aceea, uciderea lui C. Z. Codreanu, la sfârșitul lui noiembrie 1938, a fost urmată de alte represalii, legionarii fiind urmăriți, executați și expuși în centrul diferitelor localități. Cu multe luni înainte, pe 15 aprilie 1938, se adoptase deja „Legea pentru apărarea ordinii în Stat”¹⁴¹. Și mai devreme, prin ordinul nr. 165/1938 emis de Inspectoratul General al Justiției Militare (din cadrul Ministerului Apărării Naționale) tuturor Corpurilor de armată, se puse în aplicare Înalțul Decret nr. 865 din 11 februarie 1938, referitor la instituirea stării de asediu pe întreg teritoriul țării. Datorită acestui ordin, în competența autorităților militare treceau toate atribuțiile legate de soluționarea infracțiunilor contra ordinii publice¹⁴².

La 5 mai 1938, pentru menținerea unui control mai strict, prefectul județului Iași solicita ministrului de Interne, în persoana lui Armand Călinescu¹⁴³, suplimentarea efectivelor Legiunii de jandarmi; se aștepta probabil la anumite reacții după măsurile antilegionare luate și după dizolvarea partidelor politice¹⁴⁴. La rândul său, Armand Călinescu solicita autorităților locale, Legiunii de jandarmi și Chesturii de Poliție ca la manifestările festive dedicate sărbătorii de 10 Mai „ordinea să nu fie tulburată în nici un fel”¹⁴⁵. Ulterior, prefectul de Iași, colonelul Sava Caracaș, dispunea redactarea unei liste cu persoanele care votaseră împotriva Constituției carliste și o trimitea Ministerului de Interne și Poliției de Siguranță, spre a se lua măsuri contra opozițiilor politice¹⁴⁶. Atmosfera generală era favorabilă unor asemenea inițiative: în fiecare comună au fost recrutați sau trimiși agenți informatori¹⁴⁷; în plus, cenzura,

¹³⁹ *Ibidem*, f. 34.

¹⁴⁰ *Ibidem*, dosar 11/1941, f. 8.

¹⁴¹ SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 3/1938, f. 20.

¹⁴² *Ibidem*, dosar 57/1938, f. 64.

¹⁴³ Datorită măsurilor ferme adoptate în timpul mandatului său, într-un manifest al Uniunii Naționale a Studenților Români-Creștini, Armand Călinescu era numit „polițist și educator” pentru că, din perspectiva acestor susținători ai legionarismului, „[...] înaintea universităților s-au deschis închisorile [...], colegii noștri au fost bătuți și chinuți în beciurile poliției [...], societățile noastre au fost scoase în afara legii [...], căminele și cantinele noastre au fost luate de sub conducerea studențimii și puse sub prigoana baionetelor [...]” (*ibidem*, dosar 5/1938, f. 72).

¹⁴⁴ *Ibidem*, dosar 1/1938, f. 6.

¹⁴⁵ *Ibidem*, f. 19.

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 77.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 140.

„atributul autorității militare”, era legiferată, iar cenzorii numiți de Ministerul de Interne acționau la ordinele comandanților militari¹⁴⁸. Se recomanda o strânsă colaborare între autoritatea militară și Prefecturile de județe, ele transmițând datele despre starea de spirit către Chestura de Poliție și Legiunile de jandarmi¹⁴⁹.

Pe tot cuprinsul țării, cadrele Poliției și Jandarmeriei, „pe răspunderea domnilor Prefecți de județe”, luau măsuri contrainformative pentru asigurarea siguranței statului¹⁵⁰. Dispozițiile coercitive se înăspreau, același colonel Sava Caracaș ordonând celor aflați în subordine „să se lase jandarmilor libertatea de acțiune polițienească pe teren, fără a fi obligați la diverse lucrări birocratice inutile serviciului de poliție”¹⁵¹. Apoi, la ordinul lui Armand Călinescu, cerea percheziționarea „simpatizanților cunoscuți”, asupra cărora plana bănuiala că ar deține arme și materiale de propagandă¹⁵². Autoritățile locale au interzis până și fotografierea sau pictarea diferitelor obiective, fotografiile ambulante sau amatori putându-și desfășura activitatea doar pe baza unui permis special, eliberat de conducerea militară regională¹⁵³. Cu ocazia zilei de 1 Martie, până la mărțișorul, considerat „simbolul primăverii”, era indexat la capitolul propagandă politică, iar purtarea acestuia interzisă¹⁵⁴. Se instituia și moda certificatelor de „bună conduită”, spre a descuraja acțiunile împotriva regimului; erau sinonime cu libertatea de expresie în limitele trasate de autorități. Oricât de nepopulare păreau, aceste hotărâri se bazau pe anumite realități: potrivit rapoartelor despre starea de spirit a populației, tot mai multe organizații lucrau „conștient sau inconștient pentru promovarea propagandei comuniste”¹⁵⁵; iar la nivelul omului de rând era „formulată convingerea că, într-un fel sau altul, se va dezlănțui un nou mare războiu”¹⁵⁶.

În vederea combaterii „propagandei subversive, a curentelor de agitație și a încercărilor de a tulbura ordinea publică”, ministrul de Interne Armand Călinescu decretase ca în fiecare județ să se constituie câte un Consiliu de colaborare, care trebuia să analizeze principalele pericole pentru regiunea din subordine. Astfel, prefectul, șeful autorității polițienești, reprezentantul garnizoanei, comandantul Legiunii de jandarmi și comandantul Companiei de Grăniceri¹⁵⁷ aveau obligația de a se întâlni, pentru

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 213.

¹⁴⁹ *Ibidem*, dosar 2/1938, f. 384.

¹⁵⁰ *Ibidem*, dosar 1/1938, f. 281.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 354-355.

¹⁵² *Ibidem*, dosar 2/1938, f. 237.

¹⁵³ *Ibidem*, dosar 1/1938, f. 369.

¹⁵⁴ Ordin telegrafic al Ministerului de Interne, nr. 13626 din 24 februarie 1938, către Cabinetul Prefectului: „Vă aducem la cunoștință că nu se aprobă portul mărțișoarelor separate cu prilejul zilei de întâi Martie, cari sunt confecționate astfel încât ar putea constitui vreun mijloc de propagandă politică. Toate mărțișoarele sunt socotite ca insigne politice și toți cei ce vor fi dovediți că le poartă vor fi deferiți justiției, împreună cu actele dresate conform art. 324 din Codul Penal, care sancționează asemenea fapte. De asemenea, nu este admis nici portul mărțișoarelor confecționate de partidele politice sau organizații cu tendințe politice” (*ibidem*, dosar 2/1938, f. 27).

¹⁵⁵ Cităm din *Starea de spirit a populației. Notă 2*: „Organizațiunilor cu firme inofensive ca: Blocul democratic, front unic, front antifascist, precum și orice asociațiune sau instituțiune cu caracter economic, cultural, sportiv și chiar religios, care în aparență nu sunt periculoase, însă în fond lucrează conștient sau inconștient pentru promovarea propagandei comuniste [...]” (*ibidem*, dosar 1/1938, f. 29 v.).

¹⁵⁶ „[...] (despre săteni – n.n.) cari, prin simplitatea vederilor lor, au formulată convingerea că, într-un fel sau altul, se va dezlănțui un nou mare războiu [...]”. De remarcat că sătenii, mai ales cei bătrâni, odată cu discuțiunile ce le poartă în jurul acestor evenimente povestesc momentele prin care au trecut în timpul războiului mondial, menționând că nu ar dori să mai fie vreodată un nou război. Se simte aceeași stare de neliniște din cauza zvonurilor care circulă relativ la războiul ce urmărește să-l provoace cancelarul Hitler prin intențiunile sale de anexa Cehoslovacia de Germania [...]” (*ibidem*, f. 278).

¹⁵⁷ *Ibidem*, dosar 204/1939, f. 2.

consultări, în ședințe lunare. Concomitent, s-a decis instalarea pazei militare la toate edificiile publice și „instalațiunile de interes general”, precum și organizarea de patrulare puse în subordinea circumscripțiilor de Poliție¹⁵⁸. În urma emiterii Decretului regal din 30 septembrie 1938, primarii erau puși în funcție pe o perioadă de șase ani, iar în unele localități (Iași, Craiova ș.a.) la conducere erau numite cadre superioare ale armatei. Generalul de brigadă Constantin Ionescu, distins în Marele Război cu Ordinul „Mihai Viteazul”, sublinia, în discursul său de instalare, că va sprijini „cu deosebită fermitate tot ceea ce, rezultând din obligațiile și posibilitățile municipiului, va fi în interesul apărării orașului în caz de războiu”¹⁵⁹. Pe măsură ce noua conflagrație mondială se apropia, autoritățile locale luau noi măsuri administrative de militarizare, în vederea implicării noastre într-un posibil război. De aceea, s-a dispus mobilizarea pe loc a funcționarilor publici, necesari bunei desfășurări a serviciilor locale¹⁶⁰, plus dotarea unui grup, selecționat dintre acești burocrati „din ce mai devotați, cu armele necesare pentru paza și siguranța Instituțiilor”¹⁶¹.

Legionarii nu au fost singurii vizati de aparatul de stat. Odată cu instaurarea „dictaturii regale”, se luau măsuri represive și împotriva cetățenilor evrei, acuzați de adeziune la comunism; deopotrivă, se puneau bazele legislației antisemite și ale procesului de „românizare” a vieții publice¹⁶². Activitățile publice ale „stângii”, în special cele comuniste, justificau marile desfășurări de forțe ale structurilor de menținere a ordinii publice. La Iași, bunăoară, celebrarea zilei de 1 Mai era un asemenea prilej. Începând cu 30 aprilie seara, Legiunea de jandarmi supraveghea intens ordinea în județ, în special în zona podurilor, a „lucrărilor de artă de pe șosele” și a căii ferate. Batalionul I avea misiunea de a întări paza la obiectivele aflate în gestiune, iar Chestura de Poliție să mențină legătura cu gara Iași și cu atelierele CFR Nicolina, fixând numărul forțelor de ordine de la aceste puncte strategice. De asemenea, Chestura plasa agenți informativi proprii în aceste două zone în care se preconizau posibile manifestări ale comuniștilor ieșeni¹⁶³. Comandamentul Garnizoanei Iași asigura posturi de pază la Uzina electrică, la Castelele de apă, la Oficiul Telefonice și la Poșta, iar structurile polițienești – întărite cu patrulare de jandarmi – făceau razii în cuprinsul orașului întreaga noapte de 30 aprilie spre 1 mai. În ziua cu pricina, Legiunea de jandarmi era consemnată la Chestura de Poliție, toate regimamentele din localitate devenind active cu începere de la ora șapte dimineața; de asemenea, era ținută sub arme și câte o unitate de alarmă. Tot de la ora șapte dimineața, un magistrat militar se afla în sediul tribunalului și un altul la reședința Chesturii, alături de un procuror civil. Nu în ultimul

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 1.

¹⁵⁹ SJAN Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 188/1938, f. 10.

¹⁶⁰ *Idem*, fond Prefectura Iași, dosar 203/1939, f. 2.

¹⁶¹ *Ibidem*, dosar 293/1940, f. 10.

¹⁶² Comisia Internațională pentru studierea Holocaustului în România, *Raport final*, Iași, Polirom, 2005, p. 49-53. Vezi capitolul *Fundalul și precursorii Holocaustului. Rădăcini ale antisemitismului românesc. Antisemitismul Ligii Apărării Național-Creștine și al Gărzii de Fier. Politicile antisemite ale Guvernului Goga și ale dictaturii regale*. Relevantă este și telegrama cifrată nr. 265/1940, transmisă de Ministerul de Interne în teritoriu: „Avem onoarea a vă face cunoscut că Marele Stat Major are informațiuni că, în Moldova, activitatea comuniștilor este desfășurată aproape exclusiv de evrei și camuflată de activitatea diverselor asociații evreiești. Ca atare, vă rugăm a stabili imediat toate asociațiile, căminurile și instituțiile evreiești – cu sau fără personalitate juridică – din județul Dvs. și a ne trimite observațiile ce aveți de făcut pentru fiecare în parte, din punctul de vedere al ordinii și siguranței Statului, cât și al comunismului” (SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 5/1940, f. 4).

¹⁶³ SJAN Iași, fond Prefectura Iași, dosar 2/1938, f. 300.

rând, un al doilea procuror civil se afla la dispoziția autorităților locale, fiind în alertă pe tot parcursul zilei de 1 Mai¹⁶⁴.

După destrămarea statului român creat în 1918 și după abdicarea regelui Carol al II-lea, trăsăturile regimului de autoritate monarhică se vor perpetua în practica politică a generalului Ion Antonescu și a guvernului său de militari. După cum arată Andrei Pippidi, în perioada antonesciană, cultul armatei este celebrat și ca o compensație pentru umilirea națională adusă de capitularea fără luptă din 1940, „ca o expresie a aspirațiilor de revanșă, ca un simbol tangibil al ideii de patrie eternă”¹⁶⁵. Totodată, Serge Moscovici observa că, în perioada antonesciană, omniprezența soldaților dădea un aspect de cazarmă amplasamentului urban, completându-se cu imaginea stadionului, folosit pentru numeroasele serbări cu substrat cazon. „[...] Cum o nenorocire nu vine niciodată singură, s-a produs la București, în toamna anului 1940, un puternic cutremur de pământ. Apoi au apărut pe stradă soldații germani, în uniformă feldgrau. În fine, a urmat teroarea Gărzii de Fier, care a executat, în celele de închisoare, mai bine de șaizeci de personalități eminente, aparținând istoriei României. Ceea ce nu modifică doar starea de spirit a populației, ci și aspectul exterior al orașului. Acesta semăna când cu o cazarmă populată cu uniforme civile și militare, când cu un stadion, pe care se succedau adunările populare și ritualurile de celebrare a noului stat [...]”¹⁶⁶.

Concluzii

Strategiile de militarizare a vieții publice au fost o componentă a practicii politice interbelice. Regimurile ce s-au perindat la conducerea statului român au folosit armata ca instrument de control social, cu scopul de a înregimenta populația, subordonând-o propriilor interese. Alături de cenzură, utilizarea discreționară a „stării de asediu” a fost o obișnuință a guvernelor interbelice, dimpreună cu înăbușirea violentă a manifestațiilor de protest. Deducem de aici fragilitatea democrației dintre cele două conflagrații mondiale, una ce trebuia mereu apărută, în mod excepțional, de autoritățile militare și civile. În urma succeselor militare din Marele Război, societatea românească devenea tot mai fascinată de conduita și uniforma militară. De la nivelul maselor, în special din rândul foștilor combatanți, adepți ai paternalismului etatist, care manifestau neîncredere față de elita politică, se cerea instaurarea unui cadru militar în fruntea statului. Întorși cu o nouă conștiință de sine din tranșee, veteranii erau în căutarea unei ere de dreptate socială, solicitând eradicarea „politicianismului” și purificarea vieții publice. Radicalizarea unor importante segmente ale populației a dus la modificări importante pe scena politică, partidele politice extremiste lansând pe piață programe de guvernare maximaliste. Valorile cazon adoptate în timpul stagiului militar au influențat în mod negativ percepția cetățeanului asupra vieții politice, disciplinarea socială din cazărmi determinând o vulnerabilitate accentuată față de soluțiile voluntariste de guvernare. Cultul uniforme, „demonstrațiile de forță” cu prilejul sărbătorilor naționale, pătrunderea muzicii militare în viața cotidiană, toate acestea perpetuau mitul victoriei din război și păstrau vie memoria confruntărilor din Primul Război Mondial. Și totuși, în pofida discursului bazat pe ordine, pe disciplină cazonă și pe reconstrucția „dirijată” a statului, există foarte multe discrepante în planul practicii; unde, de cele mai multe ori, s-a acționat haotic, în funcție de necesitățile de moment sau de capriciile conducătorilor.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ Andrei Pippidi, *op. cit.*, p. 235.

¹⁶⁶ Serge Moscovici, *Cronica anilor risipiți. Poveste autobiografică*, traducere de Magda Jeanrenaud, Iași, Polirom, 1999, p. 141.

ABOUT MODERNIZATION AT THE ARMY'S TEMPO:
MILITARIZATION OF PUBLIC LIFE IN INTERWAR ROMANIA
(Summary)

Keywords: the cult of the uniform, militarization, ideological radicalism, political violence.

The strategies of militarization of public life represented a component of the interwar political practice. The regimes that succeeded each other at the helm of the Romanian state used the army as an instrument of social control, with a view to regimenting the population to their own interests. Together with censorship, the discretionary utilization of the “state of emergency” was a political constant of the interwar cabinets, along with the violent crushing of protest movements. These coordinates indicate a fragility of the democracy existing in the period between the two World Wars, one that had to be exceptionally defended by the military and civil authorities. The army values adopted during the military service influenced in a negative way the population's perspective upon political life; the social discipline of the barracks led to increasing vulnerability towards the voluntarist and extremist ruling solutions. The cult of the uniform, the “demonstrations of force” on the occasion of the national holidays, the penetration of military music in everyday life, all of them perpetuated the myth of the war victory and kept alive the memory of World War I confrontations. And yet, in spite of the discourses based on order, army discipline and “directed” reconstruction of the Romanian state, many discrepancies appear at the practical level; here, most of the times the action was chaotic, consistent with the temporary needs or the leaders' caprices.